

NÉHÁNY GONDOLAT ÉSZAK-BÁCSKA FÖLDRAJZI NEVEIVEL KAPCSOLATBAN

Az onomasztika, a névtudomány, nem régi tudomány. A névkutatás csak a XX. században jelent meg és vált önálló tudományággá. A második világháborút megelőző években és a világháború esztendeiben a földrajzi nevek vizsgálata, névfejtése a sovinszta erők hatására inkább rossz értelmű településtörténeti (»melyik nemzet volt az őslakos, melyiknek van több joga az ott lakáshoz?«) tanulságok levonására szolgált. Ezért van az, hogy még ma is kellemetlen érzéseket kelt egyesekben, ha névkutatásról hal-
lanak.

Mint minden nyelvi jelnek — a tulajdonnévnek is — funkciója és hatékonysága társadalmilag kötött, a társadalomtól függ. Ez azt jelenti, hogy a földrajzi nevek és a társadalmi rendszer és az annak megfelelő nyelvi rendszer határozza meg és formálja.

Mint minden emberi cselekvés célrányos, a megnevezés is az. Olyan ismeretek, okok határozzák meg, melyek a társadalomtól függenek. Ezért a helynevek nyelvi településtörténeti, gazdaságtörténeti, földrajzi, nyelvészeti és sok más szempontú kutatás szempontjából is értékes forrásul szolgálnak.

Miért van szükség nálunk is névtani kutatásokra? Mint említettük, a helynevek többek között nyelvi, településtörténeti, gazdaságtörténeti, néprajzi, földrajzi természetrajzi, tájtörténeti, művelődéstörténeti, nyelvtörténeti, általános nyelvészeti, a hitéletre, a folklórra, a népi orvoslásra, a lakosság foglalkozására, sok nemzetiség közös életére, az együtt élő népek nyelvi és egyéb egymásra hatására, az ember és a táj közötti kapcsolatra, a tájban történő eseményekre vonatkozó, de lélektani, esztétikai és ki tudná mind felsorolni, milyen tanulságok levonására alkalmasak. Ehhez azonban konkrét anyagra van szükség. Össze kell tehát gyűjtenünk az illető községben élő népek között használatos legteljesebb névanyagot.

Mivel a földrajzi neveket népies formájukban, élő nyelvi használatukban rögzítjük, ezért a nevek népies formájukban tükrözik az illető vidék, közösség nyelvjárási sajátosságait, fonológiai realizációit, tájszóhasználatát, a szószerkezetek felépítésének rendszerét, az egy bizonyos fogalomkörhöz tartozó jelek, denotatumok és használóik viszonyát. Sok szóföldrajzi tanulság is levonható egy-egy vidék földrajzi névanyagából.

Észak-Bácska földrajzi névanyagát vizsgálva a következők derülnek ki:

I. 1. A vidék lakosságának összetétele vegyes. Szerbek, magyarok, bunyevácok, crnogoraiak, likaiak, szlovákok, ruszinok élnek egymás mellett. A kimondottan magyar, illetve szerb települések száma kicsi. Mindenütt vannak még más nemzetiségűek is. Ezt bizonyítják: Szerb ucca, Ma-

gyar ucca, Csehfalu (Ada, Gunaras, Topolya, Szabadka). A nevek bizonyossága szerint régen elkülönültek az azonos néphez tartozók, ma a vegyes házasságok révén a »gránic« lassan eltűnik. A sok nemzetiség nyelve a földrajzi elnevezésekben is visszatükröződik. Egyesek az egy közösséghez tartozóknál bármilyen nyelvet beszélnek is, ugyanolyan alakban használatosak. A köznevek közül pl. szerbhorvát eredetűek: bara, barica (tócsa), bosztány (dinyeföld), bucsak (sarok), humka ~ umka (hant), iszpaszt (legelő), livada (rét), progony (marhacsapás), odbor stb.

Más nevek párhuzamos alakot mutatnak. Mindenki a saját nyelvén nevezi meg ugyanazt a földrajzi egységet. A párhuzamos nevek egy része fordításnak látszik: Vućidol ~ Farkasvölgy (Szabadka), Pirinčara ~ Rizsa-föld ~ Riža ~ Rizstelep (Földvár), Biserna ~ Gyöngysziget, Čot ~ Csúcs (Ada), más részüknél más szempont jutott kifejezésre a megnevezéskor: Kenderes ~ Vasiljevo (Horgos). Hogy melyik elnevezés volt az elsődleges, jelen pillanatban kevésbé fontos. Lehetséges, hogy egyeseket régi lakóhelyükről hozták a betelepülők. Igen tanulságos lenne megvizsgálni, a kibocsátó közösség földrajzi nevei, köz- és tulajdonnevei szerepelnek-e az új telephelyen, neveztek-e el magukkal hozott névvel helyi földrajzi egységet. Összehasonlító anyag nélkül egyelőre nehéz ennek kivizsgálásához fogni.

2. Észak-Bácskában nemcsak a nemzetiségi összetétel vegyes, hanem a magyar lakosságé is. A törökidő idején Észak-Bácska lakossága is vándorbotot vett a kezébe, elmenekült, elhagyta otthonát. Csak a XVIII. századi nagy telepítések teszik ismét lakottá az elpusztult, felperzselt, kifosztott helységeket, pusztákat. A kormánybiztosok, földesurak a legkülönbözőbb vidékekről hoznak munkaerőt. Ez a vegyes lakosság nyelvében is különbözik. A nyelvjárási kép igen változatos. Szinte minden falu, település más nyelvjárást beszél. Szinte mindegyik egy-egy nyelvjárási sziget. Az is megessik, hogy egyetlen falun belül is érezhető a más vidékről települtek nyelvének eltérő volta.

A telepések még ma is őrzik anyanyelvjárásuk sajátosságait. Még ma is meg lehet állapítani a kibocsátó közösség és az új telepes közösség nyelvének azonosságát. Természetesen idők folyamán a telepések más nyelvjárásokból és a környező népek nyelvéből is vettek át bizonyos elemeket, így némileg módosult a kibocsátó nyelvjárás.

A földrajzi nevek is tanúsítják más forrásból eredő ismereteinket, hogy pl. Pacsér lakosai í-ző kunsági nyelvet hoztak magukkal: *Ómoravicaí határszél düllő, Töttis, Kikörösz*. Kupuszinát nyugati palóc telepések és néhány szlovák család szállta meg. Nyelvüket az illabiális á, az ö, ü, hiánya, a kettős mássalhangzók megrövidülése jellemzi. Ez megtalálható a földrajzi nevekben is: Anygyálosok, Ákásztófádilé, Báláton, Erdé, Kenderféd, Késéris, Kurjáok, Szélkáláti kaszáolok, Vrátics, bárá, Mánasztir, Killelek, Zétfá ucá.

Zenta, Topolya lakosainak egy része szintén palóc származású. Kupuszinához hasonlóan ők is őrzik az illabiális á-t még a földrajzi nevekben is. Topolya: Aj, Brindzá düllő, Fősökuláji düllő, Vaskörösz düllő, Ispitá, Ákháoz; Zenta: Linákos, Nágybátká, Kárjádi kút, Szép ucá.

A horgosi tanyavilág kialakulása szegedi kirajzás eredménye. A Szegedről hozott nyelvi sajátságok felfedezhetőek a tájékozódást szolgáló nevek-

ben is: Förtő kút, Köröszt, Vörösköröszt, Talánteröm, Nömöshát, gyöp, gyöpszél, högyek.

Doroszló, Gombos népe Tolna megye középső részéből érkezett (Bukrok, Dézsmaszürüt, Erdü uca), a nevek tanúsága szerint is.

Szabadka több nemzetiségnek adott szállást. A földrajzi nevek ezt szépen tükrözik. Határnevek: Hajdújárás, Gyöngyhalom, Vágójárás, Zsdráló, Görbe tó, Sístak, Razbojste, Bukros domb, Sikender, Rohoda, Száván gát, Zvékics járás, Csávoj, Radanovác, Kotyeve, Lánce, Bajinát, Cerni hát, Sztára Torinya halom stb. Víz-, mocsár-, kútnevek: Csikér, Krivaja ér, Rogina bara, Petreszova cseszma, Látó bara stb

Az egyes nemzetiségek nagyobb tömegben együtt telepedtek meg, saját nyelvükön nevezték el az illető földrajzi egységet, a többiek az ő neveiket vették át megfelelő módon bealakítva saját anyanyelvi mondatukba.

NÉHÁNY MAGYAR NYELVI HANGTANI SAJÁTSÁG

A köznyelvűsödés a magyar nyelvet beszélők között igen erős Észak-Bácskában is. Érthető is. A lakosság nagy része földműveléssel foglalkozik ugyan, de többé nem a szállásokon él, a falu többé nem megközelíthetetlen, ahol az emberek a világtól elvágyva tengődnek. Az autóbuszközlekedés lehetővé teszi, hogy bármelyik pillanatban »beugorjanak« a városba. A rádió, televízió, az újság, az iskola szintén megteszi a magáét a falu—város ellentét csökkentésében. Nyelvi szinten érződik a kiegyenlítődés folyamata. De a köznyelvűsödés ellenére is kisugárzik néhány, Bácskára jellemző nyelvi sajátosság a földrajzi nevekből. Az ő-zó telepek, a palóc, a kún telepek, dunántúliak nyelvi sajátosságai mellett általában a középzárt é önálló fonémként jelentkeznek: szédres kert, kérészt, gyépszél, Szempéter puszta, Cséngöstelep (Horgos), Crni Jován hégye (Ludas), Négyes (Topolya), Oromhegyes (Gunaras), Eprös uca (Moravica), Kérésztés (Zenta), Savóhégy (Ada), Szelénce uca (Kupuszina), Vöröskérészt (Gombos), Gyépfódek (Doroszló).

A zárt u-zás, ü-zés is előfordul szóbeliséjében és szóvégen egyaránt: Kúlik, Bukrozdomb (Szabadka), Kúkecske düllő (Kanizsa), Kúfál (Topolya), Kúlapos (Horgos), Rúzsza düllő (Királyhalom), Rúzsza Sándor szigete (Ludas), Fenyűerdü (Palics), Szésü uca (Ada), Búrhíd (Doroszló), Ruzmaring uca (Doroszló).

A magánhangzók l, r, j előtt zárt szótagban megnyúlnak: vógy, bót, főd, ódal, kápóna, föső (mindenütt!), Lekaszát járás, Negyven hódas (Horgos), Téglavögy (Moravica), Nyugati fösődüllők (Moravica), Kisfódek (Gombos), Papfőd (Doroszló).

A kétnyúltszótagos hangtörvény érvényes az egész területre. Topolyán Pótólék nevű düllő is van. Találunk azonban kieséses formára is például Földváron: Kurija > Kurja, Parókija > Parókja.

A mássalhangzók fonémaállományából hiányzik az ly. Általában j, esetleg l helyettesíti; fojo, hej, lapáj (mindenütt), Mélkuti uttya (Kanizsa), Lóversenyapája (Szabadka), Topojaji határ (Gunaras).

Affrikálódásra csak egy példa került elő, az is Földvállról: Hortyitelep.

A palatalizáció magánhangzó előtt és szóvégen annál előbb: betony, bosztány (Királyhalom), progony (Szabadka), Csónyikjáró (Földvár), Adorjány (Kanizsa).

A *gemináció* egész Bácskában elterjedt jelenség. Az l, s, sz, t nyúlik meg legtöbbször; düllő (általános), kerüttés (Királyhalom), Töttis (Pacsér), Kaszálló (Szabadka, Ludas, Kanizsa), Tésity füzesse (Szabadka).

Alaktani jelenségek is nyomon követhetők a földrajzi nevekben.

Szótövek az ugar főnévnek már kétféle többszáma él egymás mellett: ugarak (Királyhalom), Napnyugati ugarok (Szabadka). A szótó meg-rövidül s ezzel párhuzamos alakok jelentkeznek: kanális > kanál (Földvár), ispotály > ispita (Topolya). Szótórövidülés következik be az -i képző előtt, ha a tő -ca-ra végződik; Ómoravici határszél düllő (Pacsér).

Birtokos személyragozás: A földrajzi nevek egy csoportja a birtoklás tényét is kifejezik. Ehhez vagy az illető birtokos család nevét vagy keresztnévét, ragadványnevét, esetleg a foglalkozását jelölő szót használják fel.

a) *családnév az előtag:*

Babicskovics-hát (Szabadka), Baka út (Ludas), Bence-lap (Gombos), Bori bótya (Földvár), Cvijo sor (Szabadka), Gréber-szállás (Gombos), Havas uccája (Topolya), Orci-bokros (Szabadka), Zvekics-járás (Szabadka).

Asszonynev az előtag: Brockiné düllő (Zenta).

Családnév + keresztnév illetve ragadványnev + keresztnév: Crni Jovan hegye (Ludas), Sánta Mária néni sarka (Földvár), Tótok palija (Gombos), Jacek sor (Szabadka), Kisásszon dülleje (Topolya), Pöndölszábó uccája (Topolya), Taknyos Hermány köze (Kanizsa), Patikáros kút (Zenta).

Katona-féle tanya (Szabadka), *Róka-féle szőlő* (Ludas). Ez újabb megoldás. A szövetkezet tulajdonába ment át a föld, de a régi tulajdonos nevéhez -féle toldalékot kapcsolva jelölik a könnyebb tájékozódás kedvéért.

b) *keresztnév az előtag:* Ácó falva ~ Ácó falu (Földvár), Andrija gödre (Földvár), Cili bót (Ada), Jáncsi pusztá (Topolya), Jenci kocsmá (Ada), Jóka sor (Ada), Péter kút ~ Petroseva česma (Szabadka).

c) *a birtokos csúfneve az előtag,* illetve egytagú név esetében a földrajzi egység neve: Cupák falu (Kanizsa), Kutvás sor (Ludas), Leves Zárkó szállás (Ada), Perdó vögy (Moravica), Pujka-malom (Gunaras), Szemiska uccája (Kanizsa), Ungár (Moravica).

d) *a hajdani, illetve a mai birtokos foglalkozását, családi állapotát őrzi a név:* Bulgár kút (Kanizsa), Csőszök ere (Kanizsa), Juhászok hígya (Topolya), Miholec teknyős uccája (Topolya), Özvety sor (Ludas), Asszonyfalva (Ada), Pék Józsi uccája (Topolya), Tanító fődek (Kanizsa).

e) *valamilyen esemény helye az illető hely:* Disznópijac ucca (Topolya), Vásár ucca (Ada), Akasztófa düllő (Zenta).

f) *valamilyen épület, földrajzi egység a birtokos:* Bukin híd (Ludas), Iskola düllő (Kanizsa), Pusztátemplom hegye (Topolya), Tisza hát (Földvár).

A birtokos és birtok jelölését illetően a földrajzi nevekben csak kétféle megoldást ismernek:

g) *A személynév mint birtokos toldalék nélküli: az utólag, a birtok is jelöletlen:* Réta, Bögesor, Csajkás sor, Barátok iskola ucca, Templom köz, Templom hegy.

Toldalék nélküli birtokos, a birtok birtokos személyragozott: Asszonyfalva, Rét partajja, Dobó főgye, Tótok pali, Sziget fara, Sziget óra, Szélmalmok düllője, Fekete tó ere, Taknyos Hérmány köze, Nagy bara sarka.

A szókincs vizsgálatakor a földrajzi nevekben is találunk:

1. *alak szerinti tájszót:* szűrű, (Királyhalom), kákés (Királyhalom) Lebulki zombok (Ludas), Zombó, Zombókós (Királyhalom), Kászákocs ucca (Topolya);

2. *jelentés szerint tájszót:* Élő Tisza, Döglött Tisza (Földvár), szurkos / fekete föld (Földvár), Sütős fődek (szíkes — Moravica);

3. *tulajdonképpen tájszót:* Szelence ucca (Kupuszina), Sétakopony (koponya — vizenyős terület, Gunaras), kopó szállás, szállási föld (mindenütt!), budárhaz (Szabadka);

4. *kihalt szót:* Templommöge (Ludas), Ispita (Topolya), Buda (fatelep);

5. *idegenátvételt:* a) *szerbhorvát eredetűek:* 2) *köznevek:* bara, barica, bosztány, bucsák, humka ~ umka, iszpaszt = legelő, livada = rét, odbor, progony, szlatina = szíkes; 3) *Tulajdonnevek:* Budárok, Suplják, Kamenita greda, Zsdráló, Razbojste, Klárin grob, Agina bara, Szávin gát, Cerni hát, Mlaka, Krivaja, Látóbara, Dudova suma, Zimonics, Zorka, Peszer, Szlatinás rét, Nagybara, Kurják, Vratics, Hetesica, Vranják, Sirina, Debeli hát.

A szerbhorvát eredetű köz- és tulajdonnevek a legmegterheltebbek a népiességi viszonyoknak megfelelően. Vannak még

német eredetűek: Köznevek: plac, promonát, slajc, sték, sánc. Tulajdonnevek: Dekung, Fesztung;

török eredetű szó szláv közvetítéssel: Tobán (Topolya). Az átvételek között vannak egészen fiatal szerbhorvát eredetűek is: Kreditfalu (Szabadka), Odbor.

Idegen eredetű tulajdonfőnévből vált közös főnévvé: krivoja (vízzel telt árok), eredetileg folyónév volt (Krivaja).

II. A SZEMÉLYNEVEK SZEREPE

A FÖLDRAJZI EGYSÉGEK ELNEVEZÉSÉBEN ÉSZAK-BÁCSKÁBAN

1. Az ember és a táj szoros kapcsolatban van. A személynév még esetleges elhomályosult voltában is (Baicsbát, Bainhát, Bainat — Szabadka) elsősorban és alapvetően a földbirtok, illetve a földrajzi egység *tulajdonosának* a nevét fejezi ki, tehát a *birtoklás tényét* rögzíti: Kelemen fődek (Horgos), Kapros halom (Horgos), Rúzza Sándor szigete (Ludas), Babicskovics hát (Nosza), Szávin-gát (Szabadka), Petrik-progony, Rajnic falva, Mikuska düllő, Gyuka düllő, Tomikok düllője (Topolya) Göcő Mátyás tanyája, Huszár föld (Gunaras); kifejezheti azt is, hogy az *illető család, személy ott lakik:* Cvijo sor (Szabadka), Csáki Kovács sarka (Földvár), Baranyás sor (Királyhalom), Katica tanya (Ludas), Csicsilla villa (Palics), Sánta Mária néni sarka (Földvár). A személynév és a tájegység kapcsolata kifejezheti, hogy az *illető család háza, birtoka közelében van az a bizonyos egység:* Baka út (Szabadka), Zubánfok (Zenta), Pap kútya (Földvár) ő adományozta, ő épí-

tette: Péter kút — Petrosava česma, Vermes keresztje (Szabadka); az illető ott tanított, dolgozott: Berhant iskola (Földvár), Facsar iskola (Moravica); ő osztotta ki, ő parcellázta a település helyét: Rajnicfalva (Szabadka), Fodortelep (Horgos), Jedlicska telep (Zenta), Hortyitelep (Földvár).

Történelmi személy neve is szerepel egy bizonyos esemény megörökítésére: Eugén sziget (Zentai csata ~ Savoyai Eugén), Rúza Sándor szigete (itt tanyázott — Ludas), Crni Jován hegye ~ Jankó heggy (Ludas), itt táborozott Feket Jovan, a parasztfelkelés vezére.

III. A történelem folyamán ez a táj sokat megért, sokféle eseménynek volt tanúja. Jártak erre rómaiak, kunok, törökök, tatárok. Volt itt népfelkelés, parasztlázadás. Sokan elhulltak, elesetek a csatában, testükből épült híd tette lehetővé másoknak a menekülést. Hogy valóban ilyen mozgalmas ennek a résznek a története, azt a földrajzi nevek is tanúsítják: Testsziget (Eugén sziget — Zenta), Csonthalom (Földvár), Vitézhalom (Ludas), Rómaji sánc (Földvár), Kúnhalom, Kún tó — halom (Horgos), Tatársziget (Ada), Töröktemplom domb (Szabadka), Pusztatemplom (Topolya, Földvár), Pusztafalu (Gombos), Kúkecske dűllő (Kanizsa), Órdomb (Nosza). A betyárok is szívesen meghúzták magukat a táj nádasaiban, a csárdákban: Betyárvögy (Topolya), Rúza Sándor szigete (Ludas), Anygyal Bandi (Moravica); Bitófajér (Gombos), Akasztófa díle (Kupuszina). A lakosok régi életmódjára utalnak a következők: Zsellérfődek (Topolya), Dézsmakert (Kanizsa), Dézsmapart (Zenta), Jutalék ~ Jogi (Ada), Jogok (Gunaras), Harmincadház (Kanizsa), Agrár ~ Agrárfőd ~ Régi agrár (Földvár), Nagyjog (Kupuszina), Zselérjog (Kupuszina), Kösségi tiszti fődek (Doroszló), Kurija (Kanizsa), Kompetencija (földosztás utáni föld — Zenta).

Új, a modernizálódott életéről valló nevek: Transzformátor köz (Földvár), Kombájn tanya (Kanizsa), Telefonos dűllő (Moravica).

IV. Észak-Bácska földrajzi neveinek is van *hangulati velejárója* a tréfás, sokszor igen szellemes elnevezést kiválthatja többek között a táj furcsa alakja, az illető helyen megtörtént nevetséges esemény. Tréfás névadással keletkezett nevek: Alig ucca (Szabadka), Bánomkert (Zenta, Ada), Csutkafalu (Szabadka), Gányósor (Szabadka), Gatyaszár ucca (Pálcs, Topolya, Zenta), Gatyaszür ucca (Nosza), Haterem (Kanizsa), Hortobágyi sugárút (Ludas), Kezicsókolom ucca (Kanizsa), Kreditfalu (Szabadka), Kutyaszorító (Nosza, Földvár), Lakbandi út (Ludas), Lehegő (Kanizsa), Majomplacc (Szabadka), Majomsziget (Kanizsa), Művésztelep (muzsikus cigányok lakják — Kanizsa), Neszür (Kanizsa, Horgos), Netovább ucca (Topolya), Sanghaj (Zenta), Sodoma (Moravica), Szaladocska (Ada), Szökő út (Gunaras, Zenta), Tetűhegyes (Trešnjevac), Csöppucca (Szabadka).

Igen szellemesek a zsákutcák elnevezései: Néma ucca, Alig ucca, Tömlő ucca (Szabadka), Netovábbucca (Topolya).

Kevés népetimológiával keletkezett név került elő gyűjtésünk során, noha van bőven így keletkezett nem földrajzi név. Népetimológiával változott meg a következő hivatalos elnevezés: Trešnjevac magyar neve Tetűhegyes, ebből csinált a kanizsai nép Tetűhegyes alakot — Adán Tatárselo néven emlegettek egy határrészt, ebből lett Tatárszelő, Zentán egy Porond nevű részt a nép Poronytnak emleget.

V. Az Észak-Bácskában használatos földrajzi nevek utalnak a *lakosság nemzeti, vallási, politikai hovatartozására* is: Balkán (Bácsföldvár), Cigán-

falu (Szabadka), Cigánypart (Pacsér), Csefalu (Ada), Kolonija (crnogoraiak lakják — Zenta), Magyarfalu (Pacsér), Magyar óvoda (Földvár), Macedónija, Macedón düllő (Ada), Ráchegy (Horgos), Radikális falu (Szabadka), Ruterányos templom köze (Ada), Magyar temető (Földvár), Török temető (Pacsér), Török düllő (Bogojevo—Gombos), Újhitű temető (Földvár), Zsidó temető (Földvár).

VI. A lakosság foglalkozására utaló nevek: A sótehenjárás, Aklok (Ada), Baromjárás, Birkajárás, Bosztány (Ada), Csikászó (Doroszló), Disznójárás (Horgos), Göbőjárás, Herések (Topolya), Itatókút (Földvár), Kenderes (Horgos), Lencsés, Szerűskertek (Topolya), Szélmalom sor, Sintér (Ada), Natyka szálló (Moravica).

Betyárvögy (Topolya), Csendőr ucca (Moravica), Halász ucca (Kupuszina), Kanászkörösztt ucca (Topolya), Katonafődek (Szabadka), Kéménseprős ucca (Kanizsa), Kertész ucca (Moravica), Méhészek vögye (Topolya), Mester ucca (Ada), Munkástelep (Horgos, Zenta), Savóhegy (Ada), Szűr szabó düllő (Topolya), Vájhegy (Topolya), Tisztttelep (Horgos).

VII. A lakosság hitvilágára vonatkozó nevek: Bajkút (Doroszló), Csodakút (Kanizsa), Fakörösztt (Gunaras), Kálvárija hegy (Topolya, Horgos), Orbánfalva (Palics), Ördögárok (Szabadka), Pusztatemplom (Földvár), Szent János domb (Nosza), Szentkút (Doroszló), Szent János tér (Horgos), Szent Anna domb (Szabadka), Templomér, Török templom (Horgos), Török-templom domb (Szabadka), Vöröskereszt (Gombos).

VIII. Az embert körülvevő állat- és növényvilágra utaló nevek: Baromjárás, Birkajárás (Szabadka), Bogárzó (Horgos, Kanizsa), Csikászó (Doroszló), Disznólegelő (Ada), Gója ucca (Horgos), Göböljárás (Ada), Halastó (Topolya), Ikra ucca (Szabadka), Ludas (Szabadka), Patikány ucca (Zenta), Rókás (Doroszló), Sashalom (Horgos), Sáskalapos (Szabadka), Serregélj düllő (Zenta), Úrge ucca (Szabadka), Varjaserdő (Doroszló);

Bokros, Bosztány (Ada), Eprës, Erdë (Kupuszina), Erdőlapos (Ada), Fűszfás (Szabadka), Gyep (Szabadka), Gyöpszél, Högyek (Topolya), Herések, Homok, Homokos (Szabadka), Kenderes (Horgos), Kenderféd (Kupuszina), Kukonicafődek (Szabadka), NÁDAS (Földvár), Székes (Ada), Szikek, Szlatina, Szöllők, Szöllőhegy (Nosza), Ugar (Szabadka).

IX. A földrajzi nevek is változnak. A valóság megváltozása a nevek megváltozásával jár. Okleveles és irattári kutatások hiányában csak a legutóbbi 70—80 év változásait vettük tekintetbe. A földrajzi nevek jó része tovább él, de egy kisebb rész elhalványul, kihal, kicserélődik. Az utcanevknél a lekirívőbb ez a változás.

Anyagunk tanúsága szerint a következő okok játszhatnak közre a változásban:

1. a birtokos személy nevével alakult földrajzi neveknél a birtokos személyének kicserélődése. Az új gazdasági, társadalmi viszonyok, a földosztás, a szövetkezetek megalakulása eredményezte ezt. Az ilyen típusban vagy az előtag szenved változást, vagy az előtaghoz -féle hozzátoldásával jelzik a birtoklási viszony megszűntét. Ez a folyamat lassúbb, mint a tulajdonos megváltozása okozta régi név kihalása.

a) birtokos megváltozott, de még él a régi név: Horvát kert, Sas porta (Pacsér).

b) a régi elnevezés elhomályosulóban van: Törtetalva ~ Ignácfalva ~ Csengősfalu (Horgos);

c) -féle szó hozzákapcsolásával jelzik, hogy már nem az előtagban jelelt személy a birtokos: Róka-féle szőlő (Ludas), Katona-féle tanya (Szabadka).

2. a lakosság nemzetiségi összetételének megváltozása is közrejátszik a helynevek kicserélődésében. Az új birtokos nemzetiségi hovatartozása rendszerint a legelők, szántók, helységrészek nevében jelentkezik; Csefalva (Ada), Iszpaszt (Szabadka), Kótyavetye, Lánce, Szávin gát (Szabadka), Lika ~ Szuticskert (Pacsér), Ruszin falu (Gunaras), Szerbek köze (Ada), Szerb-falu (Pacsér), Donji sor (Ludas).

3. Ha megváltozik a névadó jellegzetesség, megváltozik a név is: Szőlők ~ Falu ~ Kezicsókolom falu (Kanizsa), Lencsés ~ Szerűskertek (Topolya), Zsellérfődek ~ Kistőd (Topolya).

4. Megmarad a név, de a víznévből határnév lesz: Agina bara (kukoricaföld — Szabadka), Görbető (szőlő — Zenta), Gyékénytó (puszta — Kanizsa), Nagyrét (szőlő — Szabadka); vízből városrész neve lett: Mlaka, Jaszibara, Bogina bara (Szabadka).

5. A név él, noha a művelési mód megváltozott: Szőlők (szántó — Pacsér), Szőlőkajja (kert — Gombos), Libalegelő (beépített városrész — Zenta), Disznóhát (beépített — Ada), Kapitányrét (halastó — Kanizsa).

6. A név él, de más földrajzi fogalmat jelöl: Nagymalom (asztalosüzem — Moravica), Tisza malom (Metal fémipari vállalat — Kanizsa), Buda (fatelepe, ma malom — Földvár).

7. Az eredeti objektum eltűnt, de az új objektum nevében ott van a régi nevének előtagja: Tulipán iskola (Tulipán háza volt), Fruzsza iskola (Fruzsza a kocsmá — Kanizsa), Kakas iskola (Kakas bolt mellett volt — Szabadka), Vörös ökör iskola (Vörös ökör kocsmá háza — Szabadka), Régi posta iskola (Földvár).

8. Új nevet is kaphat a már névvel bíró földrajzi egység vagy kicserélődik a név. Érdekes személyről, eseményről kapja új nevét: Egy ideig párhuzamosan él a két név egymás mellett: Agnár ~ Agrárfőd ~ Régiagrár ~ Dobrovojacfőd ~ Ásórét (Földvár), Bátkaji halom ~ Ezüsthalom (Zenta), Crni hát ~ Csrni hát (Szabadka), Csurogi sánc ~ Rómaji sánc ~ Sánc (Földvár), Eugén sziget ~ Porond ~ Poronyty ~ Testsziget (Zenta), Jankó-hegy ~ Crni Jován hegye (Nosza), Kistőd ~ Pótolék ~ Zsellérfődek (Topolya), Kiskanizsaji út ~ Cvijó sor (Ludas), Madarász út ~ Fekete sor (Ludas).

A helynevek hangalakja is megváltozik idők folyamán, néha a felismerhetetlenségig átalakul. Okleveles kutatások híján a még SZÁJHAGYOMÁNYBAN ÉLŐ VÁLTOZÁSOKAT EMLÍTENÉNK MEG: Bajnat < Bain < Baics család neve + hát > Bainát; Mákos < Makkos < Mágocs (Zenta), Barcsak < Balcsak (kardmarkolat, csatahely — Szabadka) Karkatur < Kalkatur (Topolya). A szerb nyelv hatása sem múlik el nyomtalanul: Sziszner iskola (Szűszner helyett — Földvár).

A neveknek nemcsak a hangalakja módosult, hanem a terjedelme is. A név megrövidülhet, gyarapodhat egy új taggal. A differenciáció oka a térben való könnyebb tájékozódás.

A részterület *helyzetét* nevezi meg az új elem a nagy egészhez viszonyítva: Ásó Ludas, Ásó kertek, Becseji rét, Rét partajja, Sziget óra, Sziget fara; a részterület *alakját, nagyságát* jelöli: Kistradonovác, Kisbresztovác, Kis-Tisza; a részterület *kora* a differenciáció alapja: Régi agrár, Régi gyepsor, Régi posta ucca, Újfalú, Újposta; a részterület eltérő *megművelése, felhasználása is hat*: Hót-Tisza, Döglött Tisza, Görbejér düllő.

A differenciált névvel jelölt helynek újabb részletét kell elnevezni, hogy pontosan meg lehessen jelölni. Ez már másodlagos differenciáció. Az új elem kifejezheti a részterület nagyságát: Téglagyári nagygödörök; helyzetviszonyítást is kifejezhet: Laposi tehéncsordajárás; víznév is lehet ilyen típusú: Feketető ere.

X. A hivatalos nevek szerepe

A hivatalos elnevezés, különösen az utcák, terek, utak, sorok, közök, zsákutcák elnevezésében elszegényesíti a névanyagot. A már tájból független nevek politikai és más okokból, névadási ízlések és névadási divatok szerint változnak. A nép azonban ragaszkodik a régi nevekhez. Közbeszédben csak a régi neveket használják.

Népi nevek: Alig ucca (Szabadka), Bara ucca (Földvár), Csöpp ucca (Szabadka), Gatyaszár ucca (Palics), Giliszta sor (Orahovo), Halász ucca (Kupuszina), Hangász ucca (Szabadka), Hatöles út (Királyhalom), Havas uccája (Topolya), Iker ucca (Szabadka), Kard ucca (Topolya), Kezicsókolom ucca (Kanizsa), Könyök ucca (Topolya), Kutvás sor (Ludas), Kúfal ucca (Topolya), Ötödik ucca (Ada), Sánta Mária néni sarka (Földvár), Vásár ucca (Ada), Vőtyparti út (Orahovo). A düllőneveknél és határrészek nevénel is észlelhető ez a jelenség, bár nem olyan nagy mértékben, mint az út, utca neveknél.: Zsellérfődek ~ Kisföd (Topolya), Lencsés ~ Szerűskertek, (Topolya), Pernyábor ~ Cigántelep (Földvár), Kamenita greda ~ Tukki ugarok (Szabadka), Péterkiráj csatorna (Földvár).

XI. A helynevek szerkezete

A helynevek szerkezetének vizsgálata is több jelentős tanulsággal jár a nyelvtudomány számára is.

Az összegyűjtött névanyagot két nagy csoportra oszthatjuk: az egyszerű és az összetett nevek csoportjára. Mind az egyszerű, mind az összetett nevek lehetnek toldalékosak (jeles, képzős, ragos, névutós nevek). A tőalakúak nagyobb számban szerepelnek, mint a toldalékosak. A toldalékosak kevésbé megterhelt rétege földrajzi neveinknek. Íme néhány példa:

Egyszerű nevek:

a) *puszta tőalakúak*: Akol, Bangét, Bara, Betony, Buda, Budzsák, Csárda, Csücsök, Degelica, Erdő, Falu, Fesztung, Fojó, Gát, Gyep, Homok, Irtás, Ispita, Járás, Kanál, Krumpityo, Lapos, Legelő, Nyomás, Progony, Rét, Sánc, Sték, Szlatina, Temető, Töttis, Umka, Ugar, Zája, Zsilip;

b) toldalékosak:

-k többes jellel: Högyek, Budárok, Herések, Kertek, Szikek, Szőlők; Képzős nevek: Bokros, Csikászó, Csurgó, Deszkás, Fűzes, Galambos, Homokos, Kenderes, Lencsés, Ludas, Négyes, Rókás, Székes, Tőgyes, Anygyalosok;

névutós nevek: Túlabara, Túlát.

Összetett nevek

Az összetett nevek legnagyobb részét egyszeres összetételek, de vannak többszörös összetételek is. Csak alárendelő összetételek szerepelnek gyűjteményünkben. Vannak minősítő, számjelzős, birtokos jelzős, határozós összetételek közöttük.

a) *puszta-tóalakú nevek:*

tárgyas összetétel: Vízshordó ucca;

minősítőjelzős összetételek: Kishorgos, Kúnhalom, Kúlapos, Kúlik, Széktó, Újsor, Vájhégy;

menyiségjelzős összetétel: Hármashatár, Háromhatár, Háromhód, Hat-ház ucca, Kettős halom, Másféhód;

birtokosjelzős összetétel: Bakfalva, Baromvásár, Bögesor, Orbánfalva, Partajja, Rétaj, Szúnyokfalu, Tiszáöntés;

határozós összetétel: Kikút, Messzelátó díllő, Tálánteröm, Túlhid.

b) *toldalékosak:*

-k többes jellel: Gyepfődek, Kisfődek, Örekszöllők, Széléfédek;

képzős nevek: Kangödrös;

névutós nevek: (az előtag névutós főnév vagy belőle képzett melléknév): Kétárok-közötti-kaszáló, Kocsmárok-felé-vezető-út, Palicsontúli ugarok, Szélékalátti-kaszálók.

Kihagyással keletkezett nevek (Elmaradhatott az utótag, illetve valamilyen része az előtagnak: Kikút (kint levő kútnál levő rész — Doroszló).

A földrajzi nevek tipológiai rendszerének összeállítására nem vállalkozhatunk jelen pillanatban. Megállapíthatjuk azonban, hogy a nevek használatát a névhangulat nagyban befolyásolja. A kellemetlen, pejoratív hangulatú lassanként elveszti életerejét, egyre kevesebben, egyre ritkábban használják, lesüllyed a perem névkincsbe. A tréfalkozó, csúfolódó hangulatúak is peremre szorulnak. A dülőnevek, mivel egy kis közösség tulajdonai, ki vannak téve a változásnak, jobban, mint a helységnevek, folyó- és hegynevek. A legmozgékonyabb anyag az utak, utcák nevei.